

illustratie dienen, tonen hoezeer de lichamelijke integriteit van deze vrouwen op grote schaal werd geschonden, zowel met scharen en tondeuses als met het fototoestel. Het ging om volksgerichten met een structureel karakter en in sommige gevallen met het expliciete doel van de plaatselijke autoriteiten om dodelijk geweld — ‘bijltesdag’ — te voorkomen. Zo konden ook hier gematigdheid en geweld hand in hand gaan. In plaats van de bijl werd de botte schaar of roestige tondeuse met pervers plezier gehanteerd. Het gegeven dat het een transnationaal fenomeen betreft waarbij Frankrijk en België Nederland waren voorgegaan, geeft eveneens de nodige stof tot nadere reflectie. Diederichs heeft daar een klinkend startschot voor gegeven.

Barbara Henkes

Vercauteren, G., *In naam van de sociale vooruitgang. De rol van de overheid in het sociaal overleg in België (1944-1981)* (Dissertatie Leuven 2005, Leuven, Voorburg: Acco, 2007, xiv + 377 blz., €45,-, ISBN 978 90 334 6453 9).

Op de kaft van dit overigens illustratieloze boek staan twee oudere mannen met elkaar te praten. Zij kennen elkaar al lang en overleggen niet voor de eerste keer over lonen en andere arbeidsvoorwaarden. Op de achtergrond zit half zichtbaar een vrouw aan een vergadertafel. Ze komen er uit, vroeg of laat, dat is zeker. De dissertatie van Gregory Vercauteren (Katholieke Universiteit Leuven, promotor prof. dr. Patrick Pasture) gaat over de geschiedenis van de Belgische overlegeconomie en met name over de rol die de overheid daarin speelde tussen het einde van de Tweede Wereldoorlog en het jaar 1981, toen het systeem was vastgelopen en het kabinet Martens V een andere koers moest inzetten. Vercauteren, die reeds eerder samen met I. Wijnens over dit onderwerp publiceerde, vergelijkt de Belgische ontwikkeling met die in Nederland. De studie is een onderdeel van het in 2001 gestarte project over de geschiedenis van de overlegeconomie dat werd gefinancierd door het Vlaams Nederlands Comité voor Nederlandse taal en cultuur (VNC).

Voor zijn onderbouw ging Vercauteren te rade bij theorieën over de rol van de staat. De ene groep met de pacificatietheorie van Lijphart stelt de staat centraal, de andere met de theorie van het neocorporatisme van Schmitter en later Visser en Hemerijck gaat juist uit van de samenleving. Bruikbaar bleek ook de theorie van Peter Hall over het beleidsleren, waarin het zoeken naar oplossingen en het ontstaan van een constellatie waarin knopen worden doorgehakt elkaar afwisselen.

Bekend is dat Vlaamse historici niet bang zijn voor archiefonderzoek. Voor zijn data onderzocht Vercauteren een formidabele hoeveelheid archieven van zowel overheidsinstellingen als sociale partners. Sommige archieven, zoals die van het ministerie van Arbeid, waren slecht toegankelijk. België heeft een sterk verouderde archiefwet die voor contemporanisten het werk er niet gemakkelijker op maakt. Vercauteren beperkte zich tot het loonbeleid in de particuliere

sector, tot de twee grootste vakcentrales, de socialistische en de christen-democratische, en tot vijf sectoren, namelijk metaalverwerking, textiel, chemie, banken en verzekeringen. Zowel het overleg op landelijk als dat op sectoraal niveau werden bestudeerd.

De resultaten van het vergelijkend onderzoek zijn verrassend. De staat had weliswaar een eigen agenda, maar was niet een boven de strijdende partijen staande actor. Het permanente overleg vond plaats binnen paritaire structuren, dat wil zeggen tussen vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers. Gezamenlijk hielden zij de staat zoveel mogelijk buiten de deur. Voor de Nederlandse overlegeconomie waren juist tripartiete structuren mét vertegenwoordigers van de overheid (voorbeeld de Sociaal-Economische Raad met zijn kroonleden) kenmerkend. In 1960 en 1981 liep in België de zaak vast. De crisis die toen ontstond en gepaard ging met arbeidsonrust en een ernstige economische terugslag maakte de overgang naar een nieuw beleidsparadigma mogelijk. Ondertussen wisselden de kabinetten elkaar in een hoog tempo af en werd het politieke leven bepaald door kwesties zoals die rond koning Leopold III, de schoolstrijd en de vanaf 1970 opkomende communautaire problemen. De invloed van de hoge ambtenaren op dit hele proces van eindeloos overleggen, zowel in het openbaar als op geheime plaatsen, was gering en nam af naarmate hun aantal groeide.

Het grote verschil tussen Nederland en België was de houding van de vakbeweging. In Nederland stelde deze zich vanaf 1945 coöperatief, soms zelfs gedwee op. De houding van de vakbondsleiders werd sterk bepaald door het besef dat te hoge loonkosten de werkgelegenheid zouden aantasten. Voor de Belgische vakbondsbonzen kwam het loonzakje voorop en mocht de minister van Economische Zaken, die meestal uit een liberale of christen-democratische partij werd gerecruiteerd, zich zorgen maken over de concurrentiepositie. Vercauteren zoekt de oorzaak voor dit verschil in de organisatie van de vakbeweging. De Nederlandse vakbeweging werd in de onderzoeksperiode sterk centralistisch geleid, in België had het overleg veel meer een decentraal karakter. Vercauteren legt ook en mijns inziens terecht een relatie tussen strategie en de organisatiegraad, het percentage werknemers dat lid is van een vakbond. Uit de grafiek in bijlage 8 blijkt dat de organisatiegraad in beide landen in 1945 ongeveer even hoog was en zich tot rond 1960 parallel ontwikkelde. Na 1960 gingen de wegen echter uiteen met een dalende organisatiegraad in Nederland en een stijgende in België. Aldus bezien heeft de Nederlandse vakbeweging een verkeerde strategie gevolgd zodat haar positie als onderhandelaar en machtsfactor is verzwakt. Een ander belangrijk verschil is dat in België vakbeweging en overheid nauw met elkaar samenwerkten, terwijl in Nederland de Partij van de Arbeid niet automatisch deed wat het NVV wilde.

Vercauteren's werk dwingt respect af. Hij is erin geslaagd een goede these op te bouwen en niet te verdrinken in de enorme berg archieven die hij heeft doorgewerkt. Hij kan zich voldoende losmaken van zijn data, terwijl het jargon voor hem geen geheimen meer bevat. Met boeken als dit komen we verder en hierop kan door andere onderzoekers weer worden voortgebouwd. Vermeldenswaard is nog bijlage I waarin de onderzochte archieven worden

besproken en de schrijver toont heuristisch goed onderlegd te zijn. Zo heeft hij oog voor het probleem van het informele overleg dat meestal niet op schrift is vastgelegd, maar wel een vitale schakel vormt in de keten van gebeurtenissen. Zonder dit overleg, dat ten onrechte vaak wordt betiteld als ‘achterkamer-tjesoverleg’, kan het arbeidsbestel niet functioneren.

Ton Kappelhof

Bouman, B., *Ieder voor zich en de Republiek voor ons allen. De logistiek achter de Indonesische revolutie 1945-1950* (Amsterdam: Boom, Den Haag: Nederlands instituut voor militaire historie: 2006, 469 blz., ISBN 90 8506 356 6).

Hoe Nederland ondanks het zenden van de grootste legermacht die het ooit overzee heeft gestuurd toch zijn kolonie verloor, daarover zijn boekenkasten volgeschreven. Zowel de militaire als de politieke verwickelingen inzake de Indonesische revolutie zijn inmiddels uitvoerig uit de doeken gedaan. Niet echter hoe de Republikeinse strijdkrachten in weerwil van alle logistieke en organisatorische problemen kans hebben gezien zich gedurende deze jaren staande te houden tegenover de Nederlandse militaire overmacht. De Indië-veteraan en oud-beroepsmilitair Ben Bouman heeft getracht dit tot op heden onderbelichte facet van de Indonesische vrijheidsstrijd uit de doeken te doen. Hij heeft onderzocht of de veelvuldig gehoorde opvatting in Indonesische geschriften dat gebrek aan logistiek en geld kenmerkend waren voor de situatie aan Indonesische zijde tijdens de revolutie wel correct is en mogelijk bijstelling behoeft. Hij heeft het zich daarbij niet gemakkelijk gemaakt. Immers, Indonesische legerarchieven over de periode 1945-1949 ontbreken. Bouman heeft het dan ook moeten doen met alle mogelijke kleine puzzelstukjes om zijn verhaal over de (des)organisatie en logistieke chaos omtrent het Republikeinse leger te reconstrueren. Zijn hoofdbron zijn de gesprekken met Indonesische oud-officieren die gedurende de revolutie al leiding gaven aan het provisorische Republikeinse leger. Onder de tientallen geïnterviewden bevond zich ook de inmiddels overleden oud-bevelhebber van de Indonesische strijdkrachten in de jaren vijftig en zestig, A.H. Nasution, die tijdens de revolutie tezamen met legerleider Sudirman de bedenker was van de Indonesische militaire strategie en gevechtstactiek: het mijden van grootscheepse confrontaties en in plaats daarvan een guerrillaoorlog voeren met als doel het uitputten en demoraliseren van de vijand. De Republikeinse legerleiders beseften dat men de Nederlandse troepen niet aan kon, laat staan verslaan. Het enige doel was, om Nasution aan te halen, hen te frustreren hun opdracht uit te voeren (337). Veelvuldig haalt Bouman in zijn studie hem en de ander veteranen aan over hoe men te werk ging. Talrijk en groot waren de moeilijkheden die moesten worden overwonnen. Er was door geldgebrek gebrek aan alles. De Republiek beschikte slechts over een allegaartje aan wapens. Soldij werd zeer onregelmatig uitgekeerd. Smokkel was de enige wijze om aan het benodigde materieel te komen.

Opium, ondernemingsproducten en goud waren de middelen die daarbij fungeerden als ruilmiddel.

Het zijn de *oral history*-fragmenten die de wanordelijke situatie aan Indonesische legerzijde duidelijk maken en zij vormen de kern van Boumans studie. Zo wordt uit de talrijke gesprekken duidelijk dat het Indonesische leger in materiële en logistieke zin weinig voorstelde. De Indonesische armee bestond de facto meer uit ongeregelde, losse strijdgroepen die ieder voor zich opereerden en zich maar moeilijk tot een grotere gedisciplineerde eenheid lieten smeden, dan dat er sprake was van een samenhangend geheel. Van een goed geoliede organisatie was nooit sprake, al zag Nasution kans de troepen in de loop der tijd steeds meer te structureren, zij het dat de ondercommandanten een grote mate van vrijheid van zelfstandig handelen behielden. Noodoplossingen waren troef en met de term improvisatie karakteriseert Bouman als het ware ook het wezenskenmerk van de logistiek achter de Indonesische revolutie. Dat de *Tentara Nasional Indonesia* ondanks alle moeilijkheden en noodoplossingen erin slaagde het Nederlandse leger tegenwicht te blijven bieden en het van een eindzege kon afhouden, was vooral te danken aan de wijdverbreide en spontane steun die de vrijheidstrijders genoten van de bevolking. Aan vrijwilligers was geen gebrek. Door mobilisatie van de bevolking vervaagde de grens tussen burger en soldaat en viel de vijand als zodanig door Nederlandse militairen nog maar moeilijk te herkennen en te bestrijden. Van een onzichtbare vijand kan nu eenmaal niet gewonnen worden. Het was die algemene bevolkingssteun die maakte dat Nederland de oorlog uiteindelijk wel moest opgeven, te meer omdat een nog langere militaire aanwezigheid financieel ook niet meer te bekostigen viel.

Zoals reeds betoogd moet het Bouman moeilijk zijn gevallen om originele bronnen te vinden om de (des)organisatie van het Indonesische leger in kaart te brengen. Het notenapparaat bestaat overwegend uit secundaire literatuur en interviewfragmenten. Eigen archiefverwijzingen vormen slechts een klein deel van zijn informatiemateriaal. Juist omdat het zo problematisch was om concrete gegevens te verkrijgen, heeft hij niet de verleiding kunnen weerstaan om zijn archiefvondsten wijdlopig uit te spinnen. Alle informatie die ook maar enigszins in zijn betoog past heeft hij wel heel erg uitgebreid te berde gebracht, wat de leesbaarheid – Boumans schrijfstijl is bepaald niet zijn sterkste kant – niet ten goede komt. Hij verliest zich nogal eens in details en wijdlopigheid. Veel vaart zit er daardoor niet in het verhaal. Maar deze kritiek doet geen afbreuk aan het feit dat de auteur wel degelijk belangrijk werk heeft geleverd. Het valt Bouman te prijzen dit omvangrijke en tijdrovende werk te hebben gedaan en dat hij bovendien veel Indonesische bronnen toegankelijk heeft gemaakt voor een Nederlands lezerspubliek. Resumerend kan dan ook worden geconcludeerd dat met deze studie weer een nieuw en wezenlijk element is toegevoegd aan de toch al zo omvangrijke kennis omtrent de Indonesische revolutie en dat het werk als zodanig een aanwinst is voor de historiografie over dit onderwerp.

Hans Meijer